

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ; ПОЛІТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.9

DOI <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2021.6/16>

Пономаренко Я.С.

Харківський національний університет внутрішніх справ

ЦІННОСТІ У СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ З РІЗНИМ РІВНЕМ ОСОБИСТІСНОЇ ЗДІЙСНЕННОСТІ

У статті презентовано стислий огляд вітчизняної та закордонної літератури щодо проблеми цінностей у працівників поліції. Вітчизняні науковці сходяться на думці, що цінності поліціантів є основою особистісної стійкості та професійної надійності; позитивно відображаються на утворенні стійких життєвих стратегій та професійних перспектив; визначають специфіку їхньої суб'єктної позиції та екзистенціального самовизначення; є фундаментом у визначенні сенсу життя, наряду діяльності та поведінки. Закордонні дослідники трактують робочі цінності як показники продуктивності та задоволеності професією; як маркери кар'єрного зростання та професійної зрілості. Мета дослідження – визначити особливості ціннісної сфери та представленості життєвих сфер у групах поліцейських з різним рівнем особистісної здійсненності. Було використано «Опитувальник термінальних цінностей» (ОТеЦ) І. Сеніна. Вибірка дослідження налічувала 97 поліцейських. За допомогою «Опитувальника особистісного здійснення» О. Штепи з використанням кластерного аналізу за принципом k-середніх було сформовано три групи поліцейських. Низький рівень особистісного здійснення було виявлено у 25 осіб, середній рівень діагностовано у 43 осіб, високий рівень було визначено у 29 осіб. До подальшого дослідження були залучені респонденти з низьким рівнем особистісного здійснення (перша група) та з його високим рівнем (друга група). Для математико-статистичної обробки даних було використано t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок.

Емпірично була вивчена структура розвитку ціннісної сфери у групах поліцейських з різним рівнем особистісної здійсненності. Ціннісна сфера поліцейських, цінність їхніх життєвих сфер несуттєво відрізняються залежно від рівня особистісної здійсненності, однак встановлені відмінності дозволили зробити низку суттєвих висновків. Зі зниженням цінності саморозвитку відбувається зростання цінності високого матеріального становища, яке проявляється в тому, що цінність фінансового добробуту зростає у разі переходу від групи з високим рівнем особистісної здійсненності до групи з низьким її рівнем. Поліцейські з високим рівнем особистісної здійсненності більше опікуються проблемами духовного збагачення та професійного розвитку, вони надають перевагу діяльності, котра буде відповідати їхнім принципам та цінностям. Для поліцейських з низьким рівнем особистісної здійсненності доміантною є сфера навчання та освіти. Для групи поліцейських з високим рівнем особистісної здійсненності пріоритетними сферами виявилися сфери професійного, сімейного та суспільного життя.

Ключові слова: життєві сфери, поліцейські, особистісна здійсненність, саморозвиток, цінності.

Постановка проблеми. Найближчі десятиліття ставлять перед поліцією та поліцейською службою низку серйозних викликів, адже поліція відіграє вирішальну роль у боротьбі зі злочинністю, у підтримці громадського порядку та сприянні безпеки громадам. Чітке розуміння поліцейськими цінностей професії може зіграти ключову роль у прагненні до досконалості у професійній діяльності. Цінності в правоохоронній

системі ми трактуємо як переконання, котрим керується організація та її співробітники. У поліційній практиці професійні цінності допомагають забезпечити такі пріоритетні завдання: 1) трансформувати «ринок» поліцейських послуг для цільового та ефективнішого використання державних ресурсів; 2) створити відкриті, прозорі та демократичні умови в практиці поліціювання; 3) забезпечити легітимність та автономність

поліції шляхом активного пошуку нових, практичних способів здійснення професійної діяльності. У цьому дослідженні ми розглядаємо різні джерела даних, які пропонують нам уявлення про цінності працівників поліції, які становлять основу суспільних цінностей та добробуту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічна наука містить яскраву гаму наукових розвідок щодо особливостей ціннісної сфери поліцейських, пропонуємо розглянути найбільш вичерпні. Н. Твердохлебова вважає, що ціннісно-смысловая сфера поліціантів розкриває специфіку трансформації поліцейського, що становить основу для особистісної стійкості та професійної надійності працівників поліції. Динаміка змін у поліцейських на різних етапах професійної самореалізації позитивно відбивається на утворенні стійких життєвих стратегій та професійних перспектив [5, с. 112]. На думку Д. Малєєва, вкрай важливим є дослідження особливостей ціннісно-смыслових уподобань поліцейських, які визначаються специфікою їхньої суб'єктної позиції та екзистенціального самовизначення, котрі позитивно відображуються на професійній діяльності [1, с. 98]. Г. Петрова підкреслює, що усвідомлення цінностей професії надає поліцейським конструктивне сприйняття професійних завдань та місці поліцейської служби [3, с. 33]. М. Новіков та І. Погрібний акцентують на тому, що стійкі переконання поліцейських щодо власної діяльності утворюються на підґрунті чітко сформованих ціннісних орієнтацій [2, с. 70]. Д. Швець з колегами розкривають специфіку професійної ідентичності поліцейських, одним з основних елементів якої визначають цінності та цілі, які є основою для визначення сенсу життя [8, с. 203]. Закордонний дослідник N. Tomažević у співавторстві цінності професії пов'язує з продуктивністю роботи та задоволеністю нею [9]. В. Basinska й A. Dåderman підкреслюють, що робочі цінності, яким надають перевагу поліцейські, можуть бути важливими для успіху всієї організації [7]. Наприклад, у дослідженні A. Bakker та E. Demerouti йдеться, що цінності можуть змінюватися під час кар'єрного зростання, вони пов'язані з професійною зрілістю [6]. Вигорання на роботі пов'язане з цінностями роботи, вважає група дослідників на чолі з J. Violanti [10].

Мета дослідження – визначити особливості ціннісної сфери та представленості життєвих сфер у групах поліцейських з різним рівнем особистісної здійсненності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми здійснили емпіричне дослідження особли-

востей ціннісного значення та життєвих сфер у поліцейських з різним рівнем особистісної здійсненності. Загальна чисельність вибірки дослідження налічувала 97 поліцейських. За допомогою «Опитувальника особистісного здійснення» О. Штепи з використанням кластерного аналізу за принципом k-середніх було сформовано три групи поліцейських: з низьким, середнім та високим рівнями особистісної здійсненності. Низький рівень особистісної здійсненності було виявлено у 25 осіб, середній рівень особистісної здійсненності було діагностовано у 43 осіб, високий рівень особистісної здійсненності було визначено у 29 осіб. До подальшого дослідження були залучені респонденти з низьким рівнем особистісної здійсненності (перша група) та з її високим рівнем (друга група). Для виявлення особливостей термінальних цінностей та життєвих сфер була застосована «Методика ОТеЦ (опитувальник термінальних цінностей)» І. Сеніна. Опитувальник дозволяє діагностувати 8 термінальних цінностей та 5 життєвих сфер особистості. Методика містить 80 тверджень, які відбивають рівень виразності кожної з цінностей та життєвих сфер [4].

У ході емпіричного дослідження було виявлено статистично значущі відмінності у вираженості термінальних цінностей серед груп поліцейських з низьким та високим рівнями особистісної здійсненності ($p \leq 0,05$).

Шкала «Високе матеріальне становище» є статистично значущою для групи поліцейських з низьким рівнем особистісної здійсненності ($41,56 \pm 1,19$) стосовно групи досліджуваних з високим рівнем особистісної здійсненності, показник яких становив ($38,02 \pm 1,15$), при $p \leq 0,05$. Отримані відмінності дозволяють припустити, що поліціанти другої групи більше опікуються проблемами духовного збагачення, ніж турботами про фінансове становище. Скоріше за все вони нададуть перевагу діяльності, яка є для них духовно близькою та відповідною до їхніх принципів та цінностей, на відміну від діяльності, котра гарантує високе матеріальне становище. Отже, низький рівень особистісної здійсненності у першій групі відбивається у більшій зацікавленості фінансовим благополуччям.

Шкала «Активні соціальні контакти» є статистично значимою для групи поліцейських з високим рівнем особистісної здійсненності ($33,74 \pm 1,14$) порівняно з групою поліцейських з низьким рівнем особистісної здійсненності ($30,14 \pm 1,32$), при $p \leq 0,05$. Показники, визначені за вищезазначеною шкалою, певною мірою під-

тверджують результати, що отримані за шкалою «Високе матеріальне становище». Тобто поліцейські другої групи віддають перевагу діяльності та контактам, які можуть збагатити їх духовно, що забезпечується шляхом активних соціальних контактів, а не поліпшенням матеріального становища. Духовне «насичення» неможливо уявити без плідних взаємин з навколишніми людьми, оскільки їхні життєвий досвід та знання здатні збагатити, відкрити щось нове та корисне. Особливої значущості це набуває для цілеспрямованих людей, котрі прагнуть не лише отримати нові знання, а й мати змогу ними поділитися з іншими.

Шкала «Саморозвиток» є статистично значущою для групи поліцейських з високим рівнем особистісної здійсненності ($34,89 \pm 1,24$), на відміну від групи поліцейських з низьким рівнем особистісної здійсненності, показник яких становив ($31,25 \pm 1,29$), при $p \leq 0,05$. Отже, отримані результати є беззаперечним підтвердженням показників, встановлених за шкалами «Велике матеріальне становище» та «Активні соціальні контакти» у групі поліцейських з високим рівнем особистісної здійсненності. Ми встановили, що вони прагнуть до духовних цінностей та активних міжособистісних взаємин, що свідчить про їхню відкритість новому досвіду. Вони воліють розвивати себе духовно, морально, психологічно, виявляють прагнення отримати нові знання, котрі забезпечують поглиблення саморозуміння й удосконалення саморозвитку.

Звідси цілком прогнозованими є результати, що отримані за шкалою «Духовний розвиток». Для другої групи поліцейських ($35,87 \pm 1,17$) така шкала є статистично значущою, на відміну від першої, показник яких становив ($32,11 \pm 1,41$), при $p \leq 0,05$. Не виникає сумнівів стосовно того, що більш мотивовані та самореалізовані поліціанти надають перевагу своєму професійному розвитку, прагнучи краще пізнати своє «Я» та збагатитися новими знаннями про себе.

Шкала «Збереження власної індивідуальності» є статистично значущою для групи поліцейських з високим рівнем особистісної здійсненності ($33,79 \pm 1,19$) щодо групи поліцейських з низьким рівнем особистісної здійсненності, показник яких становив ($30,24 \pm 1,27$), при $p \leq 0,05$. Отримані дані свідчать, що друга група поліціантів опікується питаннями власної особистості та якомога активніше буде відстоювати власні погляди та цінності, адже вони цілковито впевнені, що правильно будують своє життя та мають правильні пріоритети. Для першої групи поліціантів з низь-

ким рівнем особистісної здійсненності отримані дані не є остаточним показником того, що питання збереження власної індивідуальності їх не цікавлять, але водночас вони скоріше нададуть перевагу вирішенню більш важливих, на їхню думку, проблем, таких як: покращання свого матеріального становища, збереження власного престижу в очах інших тощо.

У зв'язку з тим, що не було виявлено значущих відмінностей у досліджуваних групах поліцейських з різним рівнем особистісної здійсненності за шкалами опитувальника «Власний престиж» ($t = 1,18$), «Креативність» ($t = 1,17$) та «Досягнення» ($t = 0,79$), результати дослідження були піддані якісному аналізу. Групова ієрархія цінностей за цими шкалами не відрізняється за структурою в обидвох групах поліцейських з різним рівнем особистісної здійсненності. Структура цінностей формується під впливом соціально-історичних умов існування людей, ризикнемо припустити, що в цих шкалах соціально-історичні умови є більш значущими, ніж фактор особистісного здійснення.

Як правило, для більшості людей характерне високе значення цінностей «матеріальне становище», «досягнення», «духовне задоволення», «активні соціальні контакти», це незалежно від їхнього рівня особистісної здійсненності. У обидвох групах поліцейських на першому місці – високе матеріальне становище, що може говорити про економічну ситуацію в країні, яка на цей час є непростю. Прагнення до задоволення духовних потреб призводить до вироблення та споживання духовних цінностей. Аналіз якісних відмінностей між групами поліцейських з різним рівнем особистісної здійсненності дає можливість виявити якісні тенденції. Зі зниженням саморозвитку відбувається зростання цінності високого матеріального становища, яке проявляється в тому, що цінність фінансового добробуту зростає у разі переходу від групи з високим рівнем особистісної здійсненності до групи з низьким її рівнем. Вивчення специфіки життєвих сфер у поліцейських з різним рівнем особистісної здійсненності подано у таблиці 1.

Отже, емпірично були виявлені значущі відмінності у вираженості життєвих сфер серед груп випробовуваних поліціантів з різним рівнем особистісної здійсненності ($p \leq 0,05$).

За сферою «Професійне життя» спостерігаються значущі відмінності у досліджуваних групах ($p \leq 0,05$). Отже, можемо говорити, що поліціанти з високим рівнем особистісної здійсненності

Таблиця 1

Порівняння ціннісного значення життєвих сфер у групах поліцейських з різним рівнем особистісної здійсненності (M±σ)

№	Сфери	Поліцейські з <i>низьким</i> рівнем особистісної здійсненності	Поліцейські з <i>високим</i> рівнем особистісної здійсненності	t	P
1	Професійного життя	50,78 ± 1,67	56,25 ± 1,59	2,35	0,05
2	Навчання та освіти	52,81 ± 1,37	53,11 ± 1,86	0,13	–
3	Сімейного життя	51,16 ± 1,39	54,89 ± 1,19	2,04	0,05
4	Суспільного життя	46,44 ± 1,69	47,56 ± 1,88	0,44	–
5	Захопленнь	46,88 ± 1,66	45,00 ± 1,96	0,73	–

більше приділяють уваги своєму професійному розвитку. Вони прагнуть самореалізуватися в професії та досягнути певного рівня кар'єрного розвитку. Прагнення опанувати свою діяльність занадто багато відбирає часу у цій групі респондентів, тому вони мають досить мало часу, аби якісно приділити увагу й іншим сферам свого життя. Отже, цій групі поліцейських властиве абсолютне занурення в роботу, пріоритетним завданням виступає не лише фінансова стабільність, професійна кар'єра, а й турбота про власний моральний та духовний розвиток.

Сфера «Сімейне життя» є статистично значущою у досліджуваних групах ($p \leq 0,05$). Отримані дані засвідчили, що для поліцейських з високим рівнем особистісної здійсненності значущими є сімейні стосунки, що зумовлює турботу про добробут родини. Звичайно, що особистісна здійсненність у такому разі не є ключовою ознакою, котра впливає на бажання чи небажання опікуватися проблемами своєї родини. У такому разі йдеться про ціннісні орієнтації досліджуваних, які однаково турбуються про свою родину, однак ця турбота може бути реалізована різним шляхом: перші переймаються питаннями її матеріальної забезпеченості, другі – опікуються її духовним розвитком та якістю сімейних стосунків.

У зв'язку з тим, що не було виявлено статистичних відмінностей у поліцейських з низьким і високим рівнями особистісної здійсненності за сферами «Навчання та освіта» ($t = 0,13$), «Суспільне життя» ($t = 0,44$) та «Захоплення» ($t = 0,73$), результати дослідження були піддані якісному аналізу. Аналіз змістових відмінностей між групами дає можливість виявити якісні тенденції (таблиця 2).

Отже, для поліцейських з низьким рівнем особистісної здійсненності домінують сфера навчання та освіти. Менш вагомими сфери сімейного, професійного та суспільного життя. На найнижчому рівні є сфера захоплення. Для групи поліцейських з високим рівнем особистісної здійсненності пріоритетними сферами виявилися сфери професійного, сімейного та суспільного життя. Для поліціантів другої групи дуже важливими є професійні та власні інтереси, а також родинні зв'язки. Суспільні інтереси також для них є вельми значущими, що підтверджується їхньою високою суспільною активністю й зацікавленістю суспільними проблемами. На середньому рівні у них перебуває сфера навчання та освіти. Цілком зрозумілим є такий розподіл сфер для цієї групи досліджуваних, оскільки за попередніми шкалами методики вони завжди ставили особистісні

Таблиця 2

Аналіз групової ієрархії ціннісного значення життєвих сфер у поліцейських з різним рівнем особистісної здійсненності

Рівень вираженості сфер	Поліцейські з <i>низьким</i> рівнем особистісної здійсненності	Поліцейські з <i>високим</i> рівнем особистісної здійсненності
Високий	Навчання та освіти	Професійного життя Сімейного життя Суспільного життя
Середній	Сімейного життя Професійного життя Суспільного життя	Навчання та освіти
Низький	Захопленнь	Захопленнь

стосунки та саморозвиток у протизагу матеріальним цінностям. Сфера захоплень не є важливим показником для обох груп поліціантів і перебуває на низькому рівні, що може бути зумовлене браком часу чи матеріальних ресурсів, якщо ці захоплення пов'язані з фінансовими витратами.

Висновки. Таким чином, емпірично було встановлено, що поліцейські з низьким рівнем особистісної здійсненності особливого значення надають фінансовому добробуту, що досить часто призводить до розчарування професією. Поліцейські з високим рівнем особистісної здійсненності більше опікуються проблемами духовного збагачення, ніж турботами про фінансове становище. Ці досліджувані від-

дають перевагу діяльності, яка є для них духовно близькою та буде відповідати їхнім принципам та цінностям. Для поліцейських з низьким рівнем особистісної здійсненності домінуючою є сфера навчання та освіти. Менш значущими для них виступають сфери сімейного, професійного та суспільного життя. На найнижчому рівні значущості опинилася сфера захоплень. Для групи поліцейських з високим рівнем особистісної здійсненності пріоритетними сферами виявилися сфери професійного, сімейного та суспільного життя. Перспективу подальших досліджень ми вбачаємо у більш детальному вивченні системи чинників особистісної здійсненності працівників поліції.

Список літератури:

1. Малєєв Д.В. Дослідження ціннісно-сислової сфери фахівців із різним рівнем професійної надійності. *Наука і освіта*. 2018. № 9–10. С. 98–105.
2. Новіков М.М., Погрібний І.М. Роль ціннісних орієнтацій особи у формуванні аксіологічного виміру діяльності працівника Національної поліції України. *Юридичний бюлетень*. 2020. № 16. С. 68–73.
3. Петрова Г.М. Основні цінності й принципи професійної етики поліцейського. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 1(19). С. 32–43.
4. Сенін І.Г. Опросник терминальных ценностей: руководство. Ярославль : Содействие, 1991. 19 с.
5. Твердохлебова Н.Є. Трансформації ціннісно-сислової сфери правоохоронців на етапі навчання у ЗВО зі специфічними умовами навчання. *Вісник Національного університету оборони України*. 2018. № 2(50). С. 112–118.
6. Bakker A.B., Demerouti E. Job demands–resources theory: taking stock and looking forward. *Journal of Occupational Health Psychology*. 2017. No. 22. P. 273–285.
7. Basinska B.A., Dåderman A.M. Work Values of Police Officers and Their Relationship With Job Burnout and Work Engagement. *Frontiers in Psychology*. 2019. No. 10. P. 442.
8. Shvets D., Yevdokimova O., Okhrimenko I., Ponomarenko Y., Aleksandrov Y., Okhrimenko S., Prontenko K. The New Police Training System: Psychological Aspects. *Postmodern Openings*. 2020. No. 11 (1). P. 200–217.
9. Tomaževič N., Seljak J., Aristovnik A. Occupational values, work climate and demographic characteristics as determinants of job satisfaction in policing. *Police Practice and Research*. 2019. Vol. 20, No. 4. P. 376–393.
10. Violanti J.M., Mnatsakanova A., Andrew M.E., Allison P., Gu J.K., Fekedulegn D. Effort–reward imbalance and overcommitment at work: associations with police burnout. *Police Quarterly*. 2018. No. 21. P. 440–460.

Ponomarenko Ya.S. VALUES IN THE STRUCTURE OF PERSONALITY OF POLICE OFFICERS WITH DIFFERENT LEVELS OF PERSONALITY'S FULFILLMENTITY

The article presents a brief overview of domestic and foreign literature on the problem of values of police officers. Domestic scholars agree that the values of police officers are the basis of personal stability and professional reliability; have a positive effect on the formation of sustainable life strategies and professional prospects; determine the specifics of their subjective position and existential self-determination; is the foundation in determining the meaning of life, direction of activity and behavior. Foreign researchers interpret work values as indicators of productivity and job satisfaction; as markers of career growth and professional maturity. The aim of the study is to determine the features of the value sphere and the representation of life spheres in groups of police officers with different levels of personality's fulfillmentity. "Terminal Values Questionnaire" (TVQ) by I. Senin was used. The study sample consisted of 97 police officers. Three groups of police officers were formed with the help of "Questionnaire of Personality's Fulfillmentity" by O. Shtepa using cluster analysis based on the k-average principle. The low level of personality's fulfillmentity was found in 25 persons, the average level was diagnosed in 43 persons, the high level was determined in 29 persons. Respondents with a low level of personality's fulfillmentity (first group) and a high level of personality's fulfillmentity (second group) were involved in further research. Student's t-test for independent samples was used for mathematical and statistical data processing.

The structure of the development of the value sphere in groups of police officers with different levels of personality's fulfillment was empirically studied. The value sphere of police officers, the value of their spheres of life does not differ significantly depending on the level of personality's fulfillment, but the established differences allowed us to draw a number of significant conclusions. As the value of self-development decreases, so does the value of high financial status, which is manifested in the fact that the value of financial well-being increases with the transition from a group with a high level of personality's fulfillment to a group with a low level. Police officers with a high level of personality's fulfillment are more concerned with the problems of spiritual enrichment and professional development, they will prefer activities that will correspond to their principles and values. For police officers with a low level of personality's fulfillment, the field of training and education is dominant. For a group of police officers with a high level of personal feasibility, the priority areas were: professional, family and social life.

Key words: *spheres of life, policemen, personality's fulfillment, self-development, values.*